

МЕТОДОЛОГІЯ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ В ІНТЕРЕСАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ (ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ)

Шинкар Т. І.

Метою статті є викладення результатів проведеного аналізу чинної системи обмеження права на інформацію в інтересах національної безпеки та формулювання на цій основі науково обґрунтованих пропозицій щодо теоретико-методологічної основи її дослідження.

Авторка зазначає, що національна безпека володіє іманентними властивостями безпеки як системи, стану та процесу. Методологія оцінки й регулювання національної безпеки (як стану та як результату) викладена як засіб вирішення питання забезпечення наявності чи відсутності в особі всієї сукупності загально визнаних прав і свобод з огляду на процеси підтримання визначеного режиму функціонування суспільства, серед котрих чільне місце приділено процесам безпосереднього обмеження прав і свобод щодо певної особи, групи осіб, форм і способів їх діяльності з реалізації певних прав і свобод тощо.

Наголошено на урахуванні функціонально-інституційного підходу щодо політики обмеження права на інформацію в інтересах національної безпеки, яка має компенсуватися обов'язковістю дотримання суб'єктами інформаційної діяльності вимог міжнародних стандартів у цій сфері. Акцентовано увагу на поєднанні методологічних прийомів та способів діяльним підходом, що надає можливість суб'єкту обмеження сконцентрувати власну увагу власне не скільки на проблемі обмеження права на інформацію, скільки на інших явищах, у співвідношенні або взаємодії з якими знаходиться його діяльність в інтересах національної безпеки.

Подальші наукові розвідки запропоновано проводити у контексті: оцінки засобів обмеження права на інформацію; обрання засобу, який забезпечить мінімальність обмеження права на інформацію; забезпечення застосування обмеження з урахуванням рекомендацій та висновків Європейського суду з прав людини, інших актів та рішень, щодо яких Україна має зобов'язання у їх реалізації.

Ключові слова: національна безпека, права і свободи людини і громадянина, право на інформацію, обмеження прав і свобод, обмеження права на інформацію.

Shynkar T. I. Methodology of restriction of the right to information in the interests of national security (theoretical basis of research and practical implementation)

The purpose of the article is to present the results of the analysis of the current system of restriction of the right to information in the interests of national security and to formulate, on this basis, scientifically sound proposals for the theoretical and methodological basis for its study.

The author notes that national security has the inherent properties of security as a system, state and process. The methodology for assessing and regulating national security (as a state and as a result) is presented as a means of addressing the issue of ensuring that an individual has or does not have the entirety of universally recognized rights and freedoms, taking into account the processes of maintaining a certain regime of society's functioning, among which the main place is given to the processes of direct restriction of rights and freedoms in relation to a particular individual, group of individuals, forms and methods of their activities for the exercise of certain rights and freedoms, etc.

The author emphasizes the need to take into account the functional and institutional approach to the policy of restricting the right to information in the interests of national security, which should be compensated by the obligation of information entities to comply with the requirements of international standards in this area. The author emphasizes the combination of methodological techniques and methods with the activity-based approach, which enables the subject of restriction to focus its attention not so much on the problem of restriction of the right to information as on other phenomena with which its activities in the interests of national security are correlated or interact.

Further research is proposed to be carried out in the context of: assessing the means of limiting the right to information; choosing a means which will ensure the minimum restriction of the right to information; ensuring that the restriction is applied taking into account the recommendations and opinions of the European Court

of Human Rights, other acts and decisions in respect of which Ukraine has obligations to implement.

Key words: *national security, human and civil rights and freedoms, right to information, restriction of rights and freedoms, restriction of the right to information.*

Постановка проблеми та її актуальність. Сьогодні поширеною є політико-правова позиція, згідно з якою суспільні відносини щодо реалізації права на інформацію забезпечують розвиток та становлення громадянського суспільства, існування демократичного устрою в державі тощо.

При цьому, за висловом Дж. Смайлі, у співвідношенні «національна безпека - права людини»: «... «національна безпека» є кодовим словом для трайбалізму, в той час як «права людини» є кодовим словом для верховенства права» [1]. Утворюваний таким чином дуалізм поглядів на призначення «обмеження права на інформацію» у практиці правозастосування, а також у нормотворчості веде як до обмеження доступу особи до відповідних даних чи відомостей, а також узаляжнено від режиму захисту національних інтересів та/або цінностей до появи окремих правових інститутів, зокрема інституту державної таємниці, так і до усвідомлення, що право на інформацію підлягає обмеженню, як і більшість прав і свобод людини та громадянина, але у виняткових випадках, які передбачені законом, а також обумовлені необхідністю досягнення однієї або декількох законних цілей які є необхідними у демократичному суспільстві. Відповідно, у всіх перелічених прикладах та, за умов відповідності вимогам верховенства права, необхідності, доцільності та пропорційності у демократичному суспільстві, держава передбачає можливість втручання представників влади у зміст та обсяг права на інформацію.

Загалом, тенденції розвитку адміністративного та інформаційного права в європейському форматі, зокрема щодо стандартів правового регулювання й правомірного застосування обмежень, здебільшого свідчать про концептуальну єдність національних та європейських суспільно-політичних і правових уявлень щодо його функціонального призначення, що є додатковим аргументом на користь розробки й закріплення загальної методології обмеження права на інформацію як невіддільної частини європейської правової традиції його тлумачення, а також інструменту комунікативної взаємодії особи та держави у процесі прийняття публічних рішень, форми державного контролю з боку громадянського суспільства та

одного з ефективних механізмів захисту прав, свобод та законних інтересів людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням правомірного обмеження окремих прав і свобод в Україні присвятили свої наукові дослідження А. Самотуга, Н. Кушакова, М. Савчин, Н. Савінова, М. Селівон, С. Рабінович, В. Філатов, С. Шевчук.

Окремим проблемам реалізації права на інформацію присвячені роботи В. Авер'янова, І. Арістової, О. Бандурки, О. Баранова, В. Брижка, А. Васильєва, О. Довганя, Р. Калюжного, В. Колпакова, О. Комісарова, В. Кузнецова, А. Марущака, Н. Нижник, І. Пахомова, Г. Перепелиці, Г. Почепцова, Є. Скулиша, О. Тихомирова, В. Шамрая та інших дослідників.

Практичним проблемам обмеження права на інформацію в інтересах національної безпеки України, різним аспектам його здійснення також достатньо уваги, однак не визначено базової методології процедур обмеження права на інформацію, що й ускладнює його практичну реалізацію.

Метою цієї статті є викладення результатів проведеного аналізу чинної системи обмеження права на інформацію в інтересах національної безпеки та формулювання на цій основі науково обґрунтованих пропозицій щодо теоретико-методологічної основи її дослідження.

Виклад основного матеріалу. Національна безпека володіє «іманентними властивостями безпеки як системи, як стану і як процесу» [2, с. 12]. С. Магда, говорячи про доцільність обмеження прав і свобод в умовах окремих адміністративно-правових режимів, пов'язує її з «... забезпеченим відповідними правовими засобами та пов'язаним з певним звуженням обсягу суб'єктивних прав заздалегідь визначеним результатом зусиль держави» [3, с. 10-11].

Методологія оцінки й регулювання національної безпеки (як стану та як результату), у сучасному її сприйнятті, охоплює питання забезпечення наявності чи відсутності в особи всієї сукупності загально визначених прав і свобод з огляду на процеси підтримання визначеного режиму функціонування суспільства, серед котрих чільне місце посідають й процеси безпосереднього обмеження прав і свобод щодо певної особи, групи осіб, форм і способів їх діяльності з реалізації певних прав і свобод тощо.

З іншого боку, розглядаючи методологію як вчення про принципи побудови, форми і способи наукового пізнання Н. Мірко звертає увагу

на допустимість певного рівня абстрагування як засобу пізнання, що заснований на уявному виділенні найбільш значущих (сутнісних) властивостей і зв'язків досліджуваного предмета та ігноруванні інших, другорядних властивостей і зв'язків [4, с. 269].

Н. Фурсова, абстрагуючись від впливу соціальних детермінант на економічну безпеку, наголошує на принципах: об'єктивності, що передбачає обґрунтований відбір показників, які кількісно та якісно відображають реальний стан соціальної сфери й дають змогу виявити детермінанти впливу на економічну безпеку; системності, що забезпечує формування цілісної картини соціально-економічного розвитку, дослідження особливостей взаємозв'язку і взаємозалежності між соціальними й економічними процесами та їх вплив на стан економічної безпеки; комплексності, що дає змогу врахувати різні аспекти життєдіяльності соціуму; достовірності й доступності, що вимагає використання наявної бази статистичних даних, що адекватно та в повному обсязі відображає соціально-економічний стан країни [5, с. 30]. Подібну класифікації наводять також В. Кулик та А. Полтораков [6].

Х. Соломчак підкреслює, що методологія дослідження правових явищ узагальнює теоретичні положення, що мають гносеологічне значення, а також передбачає світорозуміння, світогляд дослідника, закладає правильний напрям у роботі вченого, сприяє виявленню закономірностей, а отже, зумовлює виникнення достовірного знання про правові явища, їх сутність та призначення [7, с. 31].

У межах теорії стимулів та обмежень А. Малько трактує методологію обмеження як «стримування від протизаконного діяння, за якого створюються умови для задоволення інтересів інших суб'єктів і забезпечення суспільного інтересу в охороні й захисті» [8].

Як правовий інститут «обмеження прав і свобод людини» охоплює значну кількість регуляторів й механізмів звуження змісту й обсягу прав людини поєднаних у спеціальних порядках із виділенням підстав та умов такої діяльності, яка, у свою чергу, базується на взаємному зв'язку й узгодженості норм конституційного, адміністративного, цивільного, кримінального та інших галузей права. Крім того, усі ці норми доповнюються судовою практикою національних судів, а також практикою Європейського суду з прав людини, що відповідає євроатлантичному спрямуванню розвитку України та ч. 1 ст. 17 Закону України «Про

виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [9].

Аналізуючи проблеми методології права О. Тихомиров звернув увагу на ознаки, що притаманні проблематиці національної безпеки: вона не обмежується лише власне науковими методами, а охоплює інші форми теоретичного пізнання державно-правової дійсності; змістова наповненість та оптимальність методології теоретичних правових досліджень залежить від рівня розвитку юридичної науки, відповідних йому норм і критеріїв оцінювання науковості їх результатів; для сучасної загальної теорії держави та права як юридичної наукової дисципліни властиве визнання її зумовленості світоглядними, філософськими та наукознавчими підвалинами юридичної науки XXI століття, новітньою науковою картиною світу права, тенденціями розвитку останнього» [10, с. 248-249]. Отже, методично вірним виглядає урахування тлумачення Конституційним Судом України принципу правової визначеності [11].

У свою чергу, П. Богущкий ґрунтуючись на методології (концепції) ціннісно-нормативного розуміння права визначає, що право національної безпеки є не тільки уособленням порядку, а й цінністю, яка забезпечує його розвиток, охорону та взаємодію з хаосом «оскільки саме на межі протистояння порядку і хаосу лише право виявляє здатність подолати хаос і забезпечити безпекові умови існування людини й суспільства, відновити або ж підтримати державу, яка своєю чергою є незамінним інституційним інструментом забезпечення національної безпеки [12, с. 81-82].

Водночас, відповідно до ч. 2 ст. 6 Закону України «Про інформацію», право на інформацію може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [13], що, своєю чергою, доводить існування окремих видів інформаційної діяльності, які можуть бути об'єднані у систему інформаційних обмежень (форма інформаційної діяльності), способів (наприклад, цензури) та методів. У вказаному контексті доречним буде врахувати соціологічний підхід до праворозуміння, що був запропонований О. Петришиним [14, с. 79-80].

За висловом Т. Блантон, національна безпека сама собою не є цінністю; автор вважає її станом,

який дає нації можливість захищати свої цінності [15]. Відповідно, обґрунтованим виглядають й підходи до обмежень як цивілізованого способу регулювання ступеня свободи людини у суспільстві, які пропонуються, зокрема, О. Андрієвською [16, с. 17] та О. Осинською [17, с. 75].

Розповсюджений у практиці забезпечення національної безпеки методологічний підхід до її розгляду як феномену цивілізаційного порядку засновується на гуманістичних началах, а тому П. Богуцький відзначає методологічну важливість цієї парадигми [12, с. 86]. Вбачається за доцільне зауважити на коректність подібних припущень лише у контексті феноменологізації обмеження права на інформацію, яким буде забезпечено сталість інформаційно-комунікаційного обміну, а право на інформацію, загалом, не підлягатиме «скороченню». Водночас також слід погодитися із тим, що встановлення будь-якого обмеження (у разі його правомірності) може відбуватись лише за умови визнання пріоритету інтересів людини над інтересами держави та визнання прав і свобод людини головною цінністю держави.

У висновках Б. Руденко методологічна програма феноменології належить до неklasичної завдяки її відкритому характеру, визначенню особливого статусу суб'єкта пізнання, визнанню неодмінного впливу на пізнавальний процес й отримане знання онтогносеологічних, соціокультурних, аксіологічних та антропологічних передумов [18, с. 9].

За зауваженням М. Криштанович, Я. Пушака, М. Флейчук, В. Франчука дослідження визначеної проблеми базується на сукупності методологічних засад аналізу та визначення його сутності [19, с. 19]. Також, Н. Оніщенко та С. Сунегін підкреслювали важливість досягнення балансу фізико-біологічних, соціально-комунікативних і культурно-духовних характеристик [20, с. 243], С. Дроботов - розумного балансу між правами й обов'язками, інтересами особи, суспільства і держави [21], а О. Андрієвська - людиноцентризму й необхідності виключення незаконного, свавільного втручання держави у права людини [16, с. 20].

Вивчаючи правомірність обмеження права на інформацію, слід також зважити на позицію Конституційного Суду України щодо правомірності втручання держави за допомогою юридичних засобів у їх зміст та обсяг як обмеження конституційних прав і свобод що відповідає вимогам верховенства права, необхідності, доцільності та пропорційності у демократичному суспільстві та вчиняється з метою охорони основоположних цінностей у суспільстві [22].

З точки зору концепції забезпечення правомірності методів обмеження права на інформацію, цікаві пропозиції Ю. Ірхи щодо закріплення на законодавчому рівні критеріїв оцінки правомірності такого обмеження, а також запровадження тесту на пропорційність [23, с. 84]. Такий тест включає: 1) оцінку способів (засобів) обмеження права на інформацію; 2) обрання способу (засобу), який забезпечить мінімальне обмеження права на інформацію; 3) отримання органом, який забезпечує досягнення суспільного інтересу окремими методами (способами, засобами) обмеження права на інформацію, «вигоди» пропорційної завданій суб'єкту інформаційних відносин «шкоді» [24].

З урахуванням функціонально-інституційного підходу на інституційному рівні політика обмеження права на інформацію в інтересах національної безпеки має компенсуватися обов'язковістю дотримання суб'єктами інформаційної діяльності вимог міжнародних стандартів у цій сфері, зокрема Сіракузьких принципів тлумачення обмежень і відступів від положень Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [25], Йоганнесбурзьких принципів національної безпеки, свободи висловлювання і доступу до інформації [26], Глобальних принципів національної безпеки і свободи інформації (Цванські принципи) [27].

Враховуючи викладене обґрунтованим виглядають пропозиції методологічної основи, яка була зроблена Н. Коршуною: 1) світоглядні, філософські, наукознавчі, соціологічні й теоретичні засади дослідження, до яких належать світогляд інформаційного суспільства як постіндустріального етапу поступу людства, філософські підходи, властиві для онтології, гносеології, аксіології, антропології, філософії права, соціологічні концепції глобалізації та катастроф, теорії природного права, позитивізму, нормативізму, соціологічної, інтегративної (інтегральної) юриспруденції; 2) методологічні підходи (антропологічний, феноменологічний, екзистенціальний, аксіологічний, потребовий, діяльнісний, системний тощо); 3) ключові наукові методи вивчення предмета та побудови відповідних наукових знань (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, порівняння, дедукція; діалектичний, метафізичний, герменевтичний; історичний, функціональний, синергетичний, структурний, інституціональний; конкретно-соціологічний, статистичний, формально-юридичний, порівняльно-правовий тощо); 4) принципи наукового пізнання предмета дослідження (усебічність, науковість, історизм, об'єктивність, конкретність тощо) [28, с. 51].

Широке розуміння «меж» та їх трактування як синоніму обмежень застосовано, наприклад, у роботі Ю. Римаренка, який підкреслював, що відповідні обмеження є наслідком нормотворчої діяльності міжнародних чи вітчизняних державних органів [29, с. 94]. Подібний підхід простежується також у працях деяких авторів під час визначення обмежень щодо відповідних прав людини і громадянина, що є юридичними та фактичними наслідками діяльності уповноважених органів державної влади, яка заснована на законі та спрямована на досягнення відповідних цілей, у результаті чого зменшується кількість варіантів дозволеної нормами права поведінки фізичних та юридичних осіб установленням різних меж такої поведінки, що обов'язково мають тимчасовий, просторовий та суб'єктивний характер [30, с. 29].

Ще одним прикладом обмеження права на інформацію може слугувати його скасування як офіційна (юридична або фактична) ліквідація такого права через «звуження змісту та обсягу прав і свобод» [31].

Висновки. Таким чином, у межах побудови та практичної реалізації методології обмеження права на інформацію в інтересах національної безпеки саме право на інформацію сприймається як складова загальнолюдських прав людини, які мають бути гарантовані кожному, а не членам соціальної групи чи окремої частини суспільства. Поєднання методологічних прийомів та способів забезпечується діяльнісним підходом (всі соціальні явища, у тому числі національна безпека як соціальний стан, зумовлені людською діяльністю), що надає можливість суб'єкту обмеження сконцентрувати власну увагу власне не скільки на проблемі обмеження права на інформацію, скільки на інших явищах, у співвідношенні або взаємодії з якими знаходиться його діяльність в інтересах національної безпеки.

Подальші наукові розвідки може бути проведено у контексті: 1) оцінки засобів обмеження права на інформацію; 2) обрання засобу, який забезпечить мінімальність обмеження права на інформацію; 3) забезпечення застосування обмеження з урахуванням рекомендацій та висновків Європейського суду з прав людини, інших актів та рішень, щодо яких Україна має зобов'язання у їх реалізації.

Ще одним напрямом досліджень є скасування (ліквідація) права на інформацію, методологія якого спирається на «крайню форму» такого виду обмеження прав і свобод людини та громадянина, його безпосередній зв'язок із застосуванням до

особи як юридичних, так і неправових санкцій щодо певних категорій.

Література

1. Smiley J. Why human rights are more important than national security. URL: http://www.huffingtonpost.com/jane-smiley/why-human-rights-are-more_b_73286.html

2. Гапєєва О. М. Міжнародна економічна безпека країн в умовах сталого розвитку / О. М. Гапєєва. Б.м., 2021 укр. URL: <https://abstracts.donnu.edu.ua/article/view/9413/9346>

3. Магда С. О. Забезпечення прав, свобод та реалізації обов'язків громадян в умовах надзвичайних адміністративно-правових режимів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2008. 22 с.

4. Мірко Н. В. Методи дослідження фінансового аналізу (стану) суб'єктів господарювання. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 6. Т. 3. С. 268-272. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2009_6_3/pdf/268-272.pdf

5. Фурсова Н. А. Науково-методичні засади формування інформаційно-аналітичного забезпечення оцінювання впливу соціальних детермінант на економічну безпеку національної безпеки. *Економіка і регіон*. 2018. № 1. С. 29-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ekonrig_2018_1_6.

6. Кулик В., Полтораков А. Проблеми забезпечення національної безпеки України. К.: Центр досліджень проблем громадянського суспільства, 2010. 12 с.

7. Соломчак Х. Б. Детермінанти позитивної правової відповідальності людини : філософсько-правовий вимір : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Львів : ЛьвДУВС, 2014. 216 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/796>

8. Малько А. В. Стимули та обмеження у праві. Теоретико-інформаційний аспект. London. LAP LAMBERT Academic Publishing. 2011. 368 р.

9. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>

10. Тихомиров А. Д. Юридична компаративістика: філософські, теоретичні та методологічні проблеми : монографія. Київ : Знання, 2005. 334 с.

11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Багінського Артема Олександровича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 14-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху) від 22 грудня

2010 року № 23-рп/2010. URL: <http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/23-rp/2010.doc>

12. Богуцький П. П. Теоретичні основи становлення і розвитку права національної безпеки України. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» (081 - Право). Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України, Київ, 2020. 391 с.

13. Провнесення змін до Закону України «Про інформацію»: Закон України від 13.01.2011 № 2938-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2938-17#Text>

14. Петришин О. В. Право як соціальне явище: особливості юридичного підходу. *Проблеми філософії права*. 2006-2007. Том IV-V. С. 79-80.

15. Blanton T. S. National Security and Open Government in the United States: Beyond the Balancing Test. URL: <http://www.maxwell.syr.edu/uploadedFiles/campbell/events/NSOG.pdf>

16. Андрієвська О. В. Конституційно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні: дис. ... канд. юрид. наук (доктора філософії): 12.00.02. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2018. 240 с.

17. Осинська О. В. Визначення форми вираження обмеження прав. *Часопис права*. 2009. № 1. С. 74-79.

18. Руденко Б.Б. Методологічні засади юридичної науки: парадигмальний вимір: автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.09. Київ, 2014. 18 с.

19. Криштанович М. Ф., Пушак Я. Я., Флейчук М. І., Франчук В. І. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення: монографія. Львів: Сполом, 2020. 418 с.

20. Оніщенко Н. М., Сунегін С. О. Механізм взаємодії особи, громадянського суспільства і держави: сутнісні та емпіричні проблеми удосконалення. *Публічне право*. 2015. № 4. С. 236-245.

21. Дроботов С. А. Національна безпека і забезпечення прав людини в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 3-2. 2020. С. 16-23. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2020/3-2/5.pdf>

22. Рішення Конституційного Суду України (Перший сенат) у справі за конституційними скаргами Байшева Павла Вікторовича, Бурлакової Ольги Олександрівни, Даць Ірини Вільямівни, Дєдковського Вячеслава Вікторовича, Желізняка Михайла Васильовича, Кожухарової Людмили Анатоліївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 2, 3 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до

деяких законодавчих актів України щодо запровадження контрактної форми роботи у сфері культури та конкурсної процедури призначення керівників державних та комунальних закладів культури» від 28 січня 2016 року № 955-VIII зі змінами від 12 липня 2019 року № 5-р(І)/2019. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/5_p1_2019.pdf

23. Ірха Ю. Обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в інтересах національної безпеки України в сучасних умовах *Вісник Конституційного Суду України*. № 5/2015. С. 78-87.

24. Cohen-Eliya M., Porat I. American Balancing and German Proportionality: The Historical Origins. *International Journal of Constitutional Law*. Vol. 8. 2010. № 2. P. 263-286.

25. Сіракузькі принципи тлумачення обмежень і відступів від положень Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, схвалених економічною та соціальною радою Організації Об'єднаних Націй у 1985 році. URL: <https://legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14624>

26. Міжнародні стандарти забезпечення свободи вираження поглядів. Збірник публікацій Артикулю 19 / за ред. Тараса Шевченка, Тетяни Олексіюк. К., «Фенікс». 2008. 224 с. URL: https://cedem.org.ua/wp-content/uploads/userimages/book_files/Freedom%20of%20expressions_A19.pdf

27. Нові глобальні принципи збалансовують нацбезпеку і право знати. URL: <https://cedem.org.ua/news/novi-globalni-pryntsypy-zbalansovuyu/>

28. Коршунова Н. В. Поняття державної політики: теоретико-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук (доктора філософії): 12.00.01. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2018. 240 с.

29. Приватне життя і поліція. Концептуальні підходи. Теорія і практика / авт. колектив; відп. ред. Ю. І. Римаренко. Київ: КНТ, 2006. 740 с.

30. Басов А. В. Поняття «обмеження» як юридична категорія: теоретичний аспект. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 1. С. 27-33.

31. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005. URL: <http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/5-rp/2005.doc>

Шинкар Т. І.,

*доктор юридичних наук, доцент,
суддя*

Восьмого апеляційного адміністративного суду